

Nagy Janka Teodóra: Közös hitben a családjért, a szőlőért, a földért.

(Szekszárd Alsóvárosi Emlékek I.) Szekszárd Alsóvárosi Római Katolikus Közhasznú Egyesület, Szekszárd, 2016. 145 oldal.

Különleges kötetet adott ki Szekszárdról a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Karának dékánhelyettese, egyúttal a szociális munkások képzését vezető szerző. Pontosabban nem az egész város, hanem annak egy része, az Alsó utca történetének feldolgozását végezte el és jelentette meg. Különleges azért is, mert ez a városrész már nem létezik, hiszen Szekszárd terjeszkedése folytán a déli negyedben a falusi utcák helyett az 1970-es évektől emeletes házak állnak. A kötet mégis az „A'só ucca” életét mutatja be, ahogy a szerző írja: „Egyszerre szeretne lenni történeti, néprajzi tudományos és hús-vér ismeretterjesztő munka” (11). Különleges az ajánlás is, mivel a negyedben felnőtt Bíró László római katolikus tábori püspök joggal teszi fel a kérdést: „Van-e értelme feldolgozni egy már lebontott városrész néprajzi szokásait?” (7.) A 145 oldalas könyv elolvasása után határozottan kijelenthető: igen, volt értelme a majd évtizedig tartó feltáró munkának, amelyben az egykori lakók mellett egyetemisták és középiskolások is segítettek a szerzőt. A kiadott kötet nemcsak emléket állít egy parasztpolgári negyednek, hanem módszertanilag is érdekes kísérlet különböző tudományterületek eltérő feldolgozási metódusainak összehasonlására. A korábban a témában megjelent huszonöt könyv, tanulmány

mellett statisztikai források, kézzel írt visszaemlékezések, térképek, képeslapok képezték a munka alapját. A kötet nagy érdeme, hogy igen sok interjú, személyes visszaemlékezést készítettek a segítők, amelyeket kiválóan illesztett a fejezetekbe a szerző.

Öt nagy egységbe csoportosítva kerül bemutatásra Szekszárd déli negyedének a története. *A régiek emlékezete* cím alatt a területet birtokló és az újraterelítést segítő három legfontosabb apát időszakában lezajlott változásokról esik szó – a törökök kiűzésétől az I. világháborúig. A nevek és a térképek segítségével kirajzolódnak a betelepülés különböző lépései, jól látszik, hogy a mezőgazdasággal foglalkozó lakosság mellett miként jelentek meg az iparosok. Bár érthető a közelmúltra helyezett hangsúly, de egy hosszabb fejezet jobban megalapozta volna a későbbi történéseket. Ilyen hiányosságérzete van az olvasónak a polgárosodás „ösvényének” bemutatásakor, ahol leginkább az egyre nagyobb teret nyerő szőlészekedésről, borászkodásról esik szó. Felvillan az akkor megindult tanyák kiépítése, de sajnos a szekszárdiaknak oly kedves és fontos hegyen lévő épületekről kevés tudható meg.

A második nagy egység ugyan az *„Utcarajz” a 20. század közepéről* címet viseli, de valójában itt is visszatér a szerző a negyed 19. századi változásaihoz, s egy kicsit ismétli is az

előző oldalakon leírtakat. Ugyanakkor *Az idő sodrában* alfejezet szakmailag jól szerkesztett elv szerint veszi számba a parasztgazdákat, az egyházi nemesek utódait, az iparosokat és kereskedőket, akikről nemcsak szöveg, hanem sok-sok kiváló fénykép is bekerült a sorok közé. Szekszárd nem volt ipari szempontból fontos város, de a negyed lebontásáig itt élt iparosok száma meghökkentően magas. Az ötvenkét különféle szakmát összegző listán szerepelnek a kisvárosokra jellemző foglalkozások (nagy számú kovács, asztalos, ács, borbély-fodrász, cipész, kőműves, szabó), de máshol ritkán előforduló mestereket is feltüntet a kötet (vajgyártó, szappanfőző, mérlegkészítő, kesztyűkészítő stb.). Ügyes szerkesztéssel került illesztésre a főszöveg kettős hasábjá közé néhány kiemelkedő család rövid bemutatása. Nem marad ki a bemutatásból a negyed teljes képéhez tartozó kápolna és templom, a temető, illetve az útmenti keresztetek sem. Szó esik a szegényházzal, amely a közösségi tudat meglétét és egyúttal a környéken élők megfelelő anyagi hátterét is mutatta. Az interjúk során sokan és sokat mesélnek a városrész összetartását nagyban segítő és alakító kisdédóvórol-óvodáról, valamint az iskoláról, amelyek az 1980-as évek közepéig szolgálták az ott élő családokat. Külön hangsúlyt kap – jogosan – a Szekszárdi Római Katolikus Olvasókör, amelynek 1896. októberi megalakulásában és működésében a város híres esperes plébánosa, a megyei múzeum alapítója, Wosinsky Mór fontos szerepet játszott, és haláláig betöltötte az elnöki tiszteletet is.

A harmadik fejezetben nagyszerűen ötvözi Nagy Janka Teodóra a történé-

szi és néprajzos tudását: szinte az olvasó szeme elé idézi *A szekszárdi A'só ucca népe* lakókörnyezetét. A visszaemlékezésekből, levéltárban őrzött hagyatéki leltárakból, végrendeletekből összegyűjtött adatok alapján a házakról, a gazdasági udvarokról, az öltözködési szokásokról olvashatunk a fejezetben. Külön kiemeli egy táblázattal az ott használt különleges szavakat és kifejezéseket, amelyeket meg is magyaráz.

Nem áll meg a környezet bemutatása után a szerző, hanem az utcáról beviszi az olvasót a házakba, és részletezi az ott élő családok mindennapjait. *Az A'só uccai család* című negyedik nagy egységben rögzítésre kerül a születéstől a párválasztáson át a lakodalom részletes leírásán keresztül a halálig és a temetésig az élet minden fontosabb mozzanata. A gyermekkorral foglalkozó alfejezetben a korszak más településein is fellelhető szokások mellett a helyi néprajzos gyűjtésből feltárt babonás mondások, jóslások is külön táblázatban kaptak helyet. A leggyakoribb keresztnevek elemzése után az „ucca” ragadványneveit is összeszedte a szerző.

A párválasztás, a jegyesség és a házasságkötés fontos esemény mind az érintettek, mind családjaik életében. Az évszázadnyi időre visszatekintő szóbeli emlékezések és egyházi bejegyzések segítségével készült alfejezetben még az 1930-as években megváltozott lakodalmi étrendről is szó esik. A közösség előtt és részvételével zajló lakodalmakról sok fénykép látható, amelyeken több híres utcabeli harmonikás is megjelenik.

Az élethez tartozó elmúlás, temetés helyi szokásai sem kerülnek el a szerző

figyelmét. Még az 1960-as években is fekete menyasszonyi ruhában ravatalozták fel és temették el a nőket. A halotti menetben mindig részt vettek a gyermekek is, és meghatározott sorrendben követték az élők a koporsót. A tor és az éves gyász napjainkig tartó szokás maradt.

A rövid összegzésben a szerző megismétli a célkitűzését: az eltűnt városrész emlékét a még élők idézzék fel, az utódok pedig ismerjék meg. A különféle módszerekkel készült tudományos feldolgozás végén az utolsó mondat a hely szellemének megőrzése végett lírai fordulatot vesz, amikor rögzíti, hogy a megidézett „uccában” lakók utódai tudjanak a múlttól, érezzék annak meglétét, amikor „a gyermekekéhez szól, rokona után érdeklődik, ahogyan asztalra teszi az ételt, ahogyan a szőlőt kötözi, vagy a fény felé fordítja a poharát megtöltő vörös bort és megízleli az első kortyokat”, látszódjon hogy „otthon érzi magát a szülővárosában” (97).

A függelékben a szerző köszönetet nyilvánít a segítőknek, akik között a volt lakókon túl a Pécsi Tudományegyetem akkori Illyés Gyula Karának hallgatói mellett a Szekszárdi Dienes Valéria Általános Iskola diákjai is részt vállaltak az anyaggyűjtésben.

Ezzel azonban nem ér véget a kötet, mivel további félszáz oldalon olvasható először az egész esztendő egyházi ünnepeihez és a mezőgazdasági munkákhoz (aratás, betakarítás, szüret, préselés, bekapálás, kukoricafosztás, disznóölés, tollfosztás) kapcsolódó

ételek sora. A zöldségek, gyümölcsök elrakása mellett a kenyérsütés és a gyümölcsaszálás helyi módszereit is rögzíti a könyv. Végül külön színes mellékletben receptek leírását és a kész ételek fényképeit láthatják az olvasók. Sok kép mutatja az anyaggyűjtést, az alsóvárosi közösség évenkénti találkozásait és a kutatómunka során feltárt dokumentumokból, tárgyakból készült kiállítás. Az irodalomjegyzék és a források felsorolása segít a szakmai és érdeklődő közönségnek az eligazodásban, míg a rövid német és angol nyelvű összegzés biztosítja a könyvnek a nemzetközi tudományos életbe való beemelését.

A kiváló minőségben közreadott képek és térképek kapcsán a Szekszárdot nem ismerő olvasók nevében jelzi a recenziós, hogy szerencsés lenne egy térképen a vizsgált negyedek külön élesen lehatárolni, hogy mindenki pontosan érzékelje a városon belüli elhelyezkedését. A könyv jó stílusban megírt szövege, a szellemes és jól kezelhető betűzések mellett az olvasó csak azt sajnálja, hogy egyes részletek bemutatására nem maradt több hely. A kötet elején feltett kérdésre Nagy Janka Teodóra egyértelmű és szakmailag megalapozott választ adott: nemcsak érdemes, hanem kifejezetten jó lépés a helytörténeti munkák készítése során egy-egy negyed, utca külön feltárása. Remélhetően sok hasonló munka készül a magyar településeken, amelyek megírásához a szerző módszert adott, és magasra emelte a kivitelezés mércéjét.

Majdán János